

השותק מצ'ורטקוב

מספרים על השותק ו"ל, שכששאלו אותו למה אינך אומר תורה כדרך שאר הצדיקים, שתק. וכשהיתה שעת רצון והפצירו בו, צחק ואמר:

— העולם מתפלא עלי שאינני אומר תורה; ואני מתפלא עליהם: היאך הם יכולים לומר תורה? היאך הם יכולים להתחיל את תורה ולגמור את התורה? והתורה אין לה לא התחלה ולא גמר, כי אין סוף היא... (י. ל. פרץ, חסידות, כרך שני, עמ' ק"א)

השותק נפטר בשנת 1929 בעיר צ'ורטקוב. בפולין, בגיל 83 שנה. האיש שתק כ-40 שנה. הייתי רופא עד סוף ימי חייו. יממה לאחר מותו פרצו "לחדרו במרתף" ומצאו אותו מונח על הרצפה — ובגופו לא נגעו העכברים אף על פי שבזמן חייו שרצו ב"מעונו"; בעיני ראיתי את גופו ברגע זה.

לא רק בעיר צ'ורטקוב ובסביבתה יצאו לו מוניטין בתור שותק אלא אפילו במרחקים. לא פסק לעסוק בתורה ובתפילה יומם ולילה. כשהיה זקוק לדבר מה היה משתמש ברמזות. בתנועת ידיו, בנהימות "נו, צ, אי, א", וכאשר סוף סוף לא תפשו את רמזותיו כתב על פתקא את בקשותיו. ידעו שהשותק שלט בארבע שפות: באידיש, עברית, פולנית ורוסית. חסידי צ'ורטקוב העריצו אותו מאד ואנשי צ'ורטקוב קיבו (אפילו מהנוצרים) התייחסו אליו ביראת כבוד ובהערצה רבה בראותם את התנהגותו ודבקותו בעבודת הבורא.

לפני המלחמה הראשונה התבודד השותק לגמרי והסתגר בחדרו המיוחד "ד' על ד'" שבתורבת ארמון הרבי ולא נתן לשום איש לגשת אליו, רק ליחידי סגולה היתה דריסת הרגל. הוא הסתגף בסיגופים שונים ואפילו ל"מקוה" לא הלך. איש אחד היה רגיל לבוא אליו בכל ערב שבת ויצק על גופו שבעה דליים מים וזה שימש לו בתור "מקוה". בזמן המלחמה הראשונה שימש אותו נוצרי אחד בשם "ניסטורקו". בשעה ארבע אחר הצהריים סעד את לבו ועד שעה שתיים-עשרה בלילה התעסק בעבודת הבורא. לא שכב במיטה, ישב על יד שולחנו וראשו נתמך על ידו וככה ישן. בשעה שלוש בבוקר התעורר יום יום וערך "חצות" והוריד דמעות על חורבן בית המקדש ועל גלות השכינה.

על שולחנו היה עומד בקבוק מים גדול ובתוכו שטו דגים קטנים ובכל ראש השנה שימשו לו המים הללו לעריכת תפילת "תשליך". בשר אכל פעם בשבוע. בשבת — רבע עוף שבישל בעצמו. כל ימי המלחמה הראשונה פירנס אותו משה ליב אורבך ע"ה ונשים אחדות שהביאו את המזון על ידי ניסן טורקו השמש.

לו היה השותק פותח את דלתו לרווחה היו נוהרים אליו חסידים מכל קצווי הארץ והיו מביאים לו "פדיונות". בזמן המלחמה אחרי חורבן ארמון הרבי, הביאו למרתפו נוצרים וגם חיילים רוסיים עצים להסקה ומזון ברנחה אף על פי שמצב יתר היהודים בעיר היה קשה מאד לעתים.

"השותק" — ר' שמואל בן ר' מאיר פרומקין, או פרומר, נולד בשנת 1846 בכפר סלאווצין, מחוז זמושץ'. אמו ילדה אותו בהיותה בת 50. הוריו היו אנשים פשוטים, "ישובניקעס" ולא נתנו לבניהם חינוך עברי, אך כשגדל ה"שותק" והצטיין במוחו העילויי, מסר אותו אביו להרבי מגענשעוו, ועסק בש"ס, בפוסקים ולמד אצלו עד חתונתו וממנו קיבל סמיכת רבנות. ברם ר' שמואל לא רצה להשתמש בכתר של רב אלא עסק במסחר מתכת, נחושת, עופרת ואבק שריפה.

את החומר הזה החזיק במרתפו בסודי סודות ואפילו לבני משפחתו, אשתו ושלושת בנותיו לא היה שום מושג על דבר מסחר זה. וכאן מתחילה טרגדיה שלו השמורה באגדות שונות, ברם האגדה העיקרית שהיתה רווחת בימים הללו היא כדלקמן:

פעם נתגלע איזה סכסוך בינו ובין אשתו ור' שמואל קילל אותה קללה נמרצה — שתי שרף. וכך הוזה. אשתו ירדה פעם בלי ידיעתו למרתף לחפש דבר מה ובידה נר דולק שנפל וכדור אבק שריפה התפוצץ ובעטיה של ההתר פוצצות נהרגו אשתו ושתי בנותיו. בתו השלישית ניצלה בדרך נס. ר' שמואל הצטער מאד, כי סבר שבגלל קללתו נגרמה התאונה האיומה הזאת. ר' שמואל ארז את הפציה, לקח אתו 90 רובל, הנדוניה שהכין בשביל בתו השלישית ונסע לרבי הצ'ורטקובאי, ר' דוד משה פרידמן, בנו של הריו'נאי ע"ה, להוציא "תשור בה" ממנו. כשסיפר לרבי את כל המעשה הנורא הזה, אמר הצדיק כהאי לישראל: "אז נא צונג דארף שווייגען". מן היום ההוא והלאה קיבל עליו ר' שמואל דברי הצדיק ושתק עד יום מותו.

על מצבתו שעמדה עוד באביב 1944 אחרי

חורבן כל הישוב היהודי ובית העלמין, היה כתוב:

„ר' שמואל בן מאיר השותק“...

גכדתו שושנה פלמה היה בקיבוץ אשדות יעקב בעמק הירדן.

ד"ר ישראל שור

יצחק ליבוש פרץ

א.

שנות הילדות של פרץ

בשנת 1864 שכרו הורי פרץ והורי אני את ר' אברהם יהושע טמפלדינר — הדיין לשעבר בזמושץ', יהודי בקי אם גם לא חריף — להיות מלמד לבניהם. אולם פרץ גילה עוד בשנות ילדותו סימני חריפות מובהקים.

עד כמה שאני זוכר, למדנו אז מסכת „נד" רים"; שיטת לימודו של טמפלדינר לא עלתה על זו של מלמדים אחרים ולא היה בה כדי לעורר ענין בתלמידים. מכל מקום, מאותו הזמן מתחילים חיפושיו של פרץ. מתחילה השקיע עצמו ב„אורים ותומים“, אך כעבור שבוע ימים נוכח לדעת, כי אף בספר זה אין יותר מזון רוחני למענו, מאשר בדף גמרא — ופרץ המשיך בחיפושיו...

קרה מקרה אופייני: עברו ימים אחדים ופרץ לא מצא עוד בארון הספרים את „האורים ותומים“. מאחר שלמדנו בביתם של הורי פרץ, מן הנמנע היה שאירע מעשה גניבה ופרץ הבין שמישהו היה מעונין להסתיר את הספר מעיניו.

בהיותו ער ופעלתני מטבעו, התחיל מיד לחפש במרץ רב את הספר, טיפס ועלה על התנור — אך הספר לא נמצא. לבסוף נתגלה, כי אביו ר' יהודה הוא שהצפין את הספר, אך עד היום לא נודעה סיבת הדבר. רק פעם אחת העיר ר' יהודה, כי אין זה ספר בשביל נערים בני ארבע-עשרה, אך טעמו הודאי של הדבר נעלם ממני עד היום הזה.

בהזדמנות זו עלי לציין, כי ר' יהודה פרץ לא ידע כלל את טיבו האמיתי של בנו ובשנים שלאחר מכן נתחזקתי בדעתי זאת. כרוב היהודים לא הירבה גם ר' יהודה לטפל בחינוך ילדיו ובמידה שעשה כן, הרי רק באורח שגרתו בלבד.

והנה דוגמה אחת: בנסעו פעם לדנציג (בימים ההם קיים ר' יהודה קשרי מסחר עם דנציג) בקשני בנוכחות בנו שאלמדו לעבור על סדרת השבוע לפי טעמי המקרא; מובן שנעניתי לו, אך זכורני, שבה בשעה חשבתי בלבי: „לא מצא ענין אחר בשביל לייבלה, אלא ללמוד סימני הטעמים...“ מאליו מובן, שלאחר שני שעורים אמר לי חברי: „הגיחתי לנפשי!“

כעבור זמן מה השיג אימזה את „מלות ההגיון“ להרמב"ם. היה זה ב„בין הנמנים“ ופרץ לא למד בחדר, אלא בבית המדרש. בשבתו שם ליד הכותל הדרומי (במקום שבו ישב אחר כך ר' אריה לויין) פתח בפעם הראשונה את הספר הזה.

מיד לאחר שקרא את העמוד הראשון אורו עיניו... המושגים „נושא המאמר“, „נושא המאמר“, „כמות“, „איכות“ ואף ההוכחה, שהור איל וכל הברואים הם בני תמותה — כל אלה חדרו כקרני אור למוחו ועוררוהו לחפש אחר מזון רוחני בפילוסופיה.

אגב, „מלות ההגיון“ היה הספר הראשון, ואף האחרון, שפרץ למדו מראשיתו ועד סופו. אחרי ספר זה הסתפק רק בידיעת תכנם של הספרים האחרים וביחוד שם לבו לשירי ההקדשה של מחבריהם ואילו התענינותו האמיתית הופנתה לאפיק אחר. ודבר זה היה גם מובן. בהיותו מחונן בחוש אינטואיציה בלתי רגיל לא מצא ענין בפרטים והללו אף מיותרים היו בשבילו. כאמור, פנה פרץ לפילוסופיה. לאחר שלמד פרקים אחדים של „חובות הלבבות“ עבר ל„משנה-תורה“ להרמב"ם וחיבור זה הסביע בו רושם עז. פרץ התלהב מן השפה הברורה וההרצאה השיטתית. כשהגיע להלכות דרך ארץ הרגיש פרץ, כי לא מלמד הוא המדבר אליו, אלא אדם המעלה ובעל שאר רוח. עברו שנים